

РЕЦЕНЗІЯ
доктора педагогічних наук, професора
Кочубей Тетяни Дмитрівни
на дисертаційне дослідження Мороз Тетяни Михайлівни
«Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах
психоневрологічного інтернату»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 231 Соціальна робота

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими проблемами.

Піднята Мороз Тетяною Михайлівною проблема «Соціальна реабілітація людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату» є надзвичайно актуальною в умовах викликів сьогодення, особливо під час боротьби українського народу за право на життя та збереження своєї ідентичності.

Окреслена дисертанткою проблема торкається не тільки діяльності психоневрологічних інтернатів як інституційної складової загальної системи психіатричної допомоги в Україні, але й всієї світової спільноти взагалі.

Актуальність дослідження посилюється ще й тим, що проблема соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату посідає одне з провідних місць серед викликів сьогодення, адже саме війна, розв'язана росією в Україні спричинила появу значної кількості осіб з інвалідністю, які безперечно потребують соціальної реабілітації та підтримки. Тому піднята дисертанткою проблема соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату нині залишається досить актуальною проблемою для українських дослідників. Наукове дослідження Мороз Тетяни Михайлівни «Соціальна реабілітація людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату» є своєчасним та досить перспективним для сучасної української держави, а також вказує на актуальність та практичну значущість піднятої дисертанткою проблеми.

Авторкою уточнено нормативно-правові засади реабілітації осіб з інвалідністю в Україні та визначено роль психоневрологічного інтернату як інституційної складової загальної системи психіатричної допомоги. Результати дослідження Мороз Т. М. стануть у нагоді при застосуванні в

системі соціального обслуговування людей з інвалідністю та у практичній діяльності закладів соціальної сфери. Адже, на сучасному етапі розвитку українського суспільства, яке перебуває у стадії війни, все більшої уваги і значущості набувають проблеми пов'язані із соціальною реабілітацією осіб з інвалідністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна праця Мороз Т. М. виконана з урахуванням етичних принципів професійної соціальної роботи. Дослідження проводилося на базі Смілянського психоневрологічного інтернату, де було здійснено апробацію проєкту Державного стандарту соціальної послуги соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями, а також у рамках теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (реєстраційний номер 0111 U 00 75 47) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш вагомих наукових результатів дисертаційного дослідження відносимо узагальнений практичний досвід соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах Смілянського психоневрологічного інтернату на базі якого було проведено апробацію проєкту Державного стандарту соціальної послуги соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями. Результати апробації засвідчила ефективність упровадження комплексної реабілітаційної моделі, спрямованої на підвищення рівня соціальної адаптації, розвитку побутових, комунікативних та життєвих навичок, а також позитивну динаміку у формуванні соціальної активності, зниження рівня ізоляції та покращенні якості життя осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями.

Значним досягненням авторки є розкриття нею сутності соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними розладами в умовах психоневрологічного інтернату, а також розроблені Мороз Т. М. рекомендації щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах реформування

закладів соціальної сфери.

Нові факти, одержані здобувачкою.

На основі чітко визначених завдань дослідження дисертанткою вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено визначені організаційні засади; узагальнено практичний досвід соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату; уточнено нормативно-правові засади реабілітації осіб з інвалідністю в Україні, а також подане дисертанткою власне трактування терміну «соціальне обслуговування осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату»; визначено роль психоневрологічного інтернату як інституційної складової загальної системи психіатричної допомоги в Україні; подальшого розвитку набули теоретико-практичні основи проблеми дослідження, а також наукові положення про сутність соціальної реабілітації, соціального обслуговування осіб з інвалідністю та визначено організаційні засади.

Дисертанткою вдало визначено об'єкт, предмет дослідження, підібрано теоретичні та емпіричні методи дослідження, що уможливило їй чітко структурувати дисертаційну роботу.

Не викликає сумнівів наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Зокрема, Мороз Т. М. уточнено нормативно-правові засади реабілітації осіб з інвалідністю в Україні, трактування поняття «соціального обслуговування осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату», а також розкрито роль психоневрологічного інтернату як інституційної складової загальної системи психіатричної допомоги в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації.

Достовірність результатів отриманих дисертанткою визначається використанням сучасних методів дослідження. Дисертаційне дослідження Мороз Тетяни Михайлівни характеризується смисловою завершеністю і цілісністю та проведене на достатньому науковому рівні. Аналіз дисертаційного дослідження та змісту публікацій Мороз Тетяни Михайлівни

уможливив дійти висновку про наукову новизну та достовірність викладених авторкою результатів.

Дисертанткою опрацьовано великий масив наукових джерел, що становить 284 джерела, з яких 238 джерел українською мовою та 46 англомовних джерел.

Дисертаційне дослідження проведене на достатньому науковому рівні та характеризується цілісністю та смисловою завершеністю. Результати та наукові положення дисертаційного дослідження Мороз Т. М. достатньо повно представлено в публікаціях авторки. Отримані дисертанткою результати та висновки дисертаційної роботи не викликають сумнівів.

Значення для науки і практики отриманих авторкою результатів:

Авторкою дисертаційного дослідження розкрито сутність соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями в умовах психоневрологічного інтернату та висвітлено практичний досвід соціального обслуговування в Смілянському психоневрологічному інтернаті. Мороз Т. М. здійснено апробацію проєкту Державного стандарту соціальної послуги реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями, а також розроблено рекомендації щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах реформування закладів соціального захисту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження Мороз Т. М. пов'язане з науковими розробками кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, зокрема з науковою темою «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (номер державної реєстрації НДР – 0111U007547). Результати дослідження впроваджено в роботу діяльності Смілянського психоневрологічного інтернату, Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, а також використано у змісті освітніх компонентів «Соціально-психологічна реабілітація», «Інклюзивний туризм», «Теоретико-практичні основи

технологій соціальної роботи» та інші. Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 27 вересня 2022 р.).

Оцінка змісту дисертації та її завершеності, а також відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертаційна робота Мороз Тетяни Михайлівни складається зі вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (284 найменування, із них 47 – англійською мовою). Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, із них 15 сторінок – анотації, 187 сторінок основного тексту, 36 сторінок списку використаних джерел. Робота містить 5 таблиць та 1 додаток.

У вступі чітко і коректно сформульований науковий апарат дослідження (об'єкт, предмет, мету, завдання), вдало підібрано комплекс методів, що у сукупності забезпечило логіку наукового пошуку та вірогідність здобутих дисертанткою результатів дослідження. Зокрема, зосередженість дисертантки на соціальній реабілітації людей з інвалідністю у контексті діяльності психоневрологічного інтернату, узагальнені практичного досвіду соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату.

Робота чітко структурована, завдання дослідження узгоджено з висновками дисертаційної роботи. Зміст викладено у трьох розділах: Теоретичні засади дослідження, Соціальна реабілітація людей з інвалідністю у контексті діяльності психоневрологічного інтернату та Узагальнення практичного досвіду соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження» дисертанткою здійснено комплексний теоретичний аналіз проблеми соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату та узагальнено результати дослідження. Мороз Т. М. проаналізовано нормативно-правове забезпечення у сфері соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними розладами, а також здійснений аналіз стану наукової

розробленості проблеми, розкрито роль соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями в умовах психоневрологічного інтернату та вивчено практичний досвід Смілянського психоневрологічного інтернату.

Дисертанткою встановлено, що соціальна реабілітація осіб з інвалідністю є предметом міждисциплінарних досліджень у галузях соціальної роботи, а також медицини, психології та педагогіки. Мороз Т. М. соціальну реабілітацію розглянуто з позиції процесу, результату та виду професійної діяльності фахівця соціальної роботи, що вказує на безперечну практичну значущість дослідження. Нею уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження та обґрунтовано доцільність використання людиноцентрованої, недискримінаційної термінології, що відповідає сучасним міжнародним стандартам і положенням Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

У другому розділі «Соціальна реабілітація людей з інвалідністю у контексті діяльності психоневрологічного інтернату» дисертанткою проаналізовано нормативно-правове забезпечення у сфері соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними розладами, розкрито сутність соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями в умовах психоневрологічного інтернату та висвітлено практичний досвід соціального обслуговування в Смілянському психоневрологічному інтернаті. Мороз Т. М. встановлено, що на законодавчому рівні визначено права осіб з психічними та інтелектуальними розладами. Відтак, на основі сформованої нормативно-правової основи дисертанткою представлено своє бачення «сучасної реабілітаційної моделі, зорієнтованої на права людини, індивідуальні потреби та соціальну інтеграцію, що має особливе значення для організації реабілітації в умовах психоневрологічних інтернатів» (с. 83).

Дисертанткою встановлено, що «інтеграція національного законодавства України у сфері реабілітації осіб з інвалідністю з психічними та інтелектуальними розладами до вимог Європейського Союзу є складовою загального процесу євроінтеграції та наближенням правової системи України

до європейських стандартів у сфері прав людини, соціального захисту та охорони психічного здоров'я» (с. 83). У порівняльній Таблиці 2.1 дисертанткою здійснено аналіз підходів Європейського Союзу та України стосовно реабілітації осіб з психічними та інтелектуальними розладами за такими критеріями як нормативна база, модель допомоги, роль реабілітації, права осіб з психічними та інтелектуальними розладами, форма надання послуг, деінституалізація та міжвідомча взаємодія. З'ясовано, що психоневрологічний інтернат у своїй діяльності керується Державним стандартом стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності (с. 104).

Суголосні з думкою Мороз Т. М. про те, що важливою складовою соціального обслуговування осіб з психічними та інтелектуальними розладами є психологічний супровід, організація їхнього дозвілля, підтримка соціальних і родинних зв'язків, а також створення безпечного та максимально наближеного до домашнього соціального середовища в психоневрологічному інтернаті. Такий підхід сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями.

У розділі 3. Узагальнення практичного досвіду соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату дисертанткою основний акцент зроблено на апробації проєкту Державного стандарту соціальної послуги соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями, а також на апробації проєкту Державного стандарту паліативного догляду та розроблені дисертанткою рекомендації щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах реформування закладів соціального захисту. Як слушно зазначає дисертантка, «апробація проводилася відповідно до наказу № 1768 від 08.11.2017 «Про апробацію проєкту Державного стандарту соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями» та передбачала практичну перевірку змісту, структури й механізмів надання соціальної послуги в умовах стаціонарної установи. Основна увага при цьому була зосереджена на оцінюванні відповідності запропонованих стандартом підходів реальним потребам

отримувачів послуг, а також на визначенні ефективності реабілітаційних заходів щодо розвитку соціальної адаптації та життєвих навичок в осіб з інтелектуальними і психічними порушеннями» (с. 137). Значно підсилила роботу запропонована Мороз Т. М. Таблиця 3.1. Узагальнена характеристика учасників апробації (на основі індивідуальних описів). Отримані в ході апробації результати засвідчують, що мету дослідження дисертанткою досягнуто та науково обґрунтовано й практично перевірено ефективність міждисциплінарного підходу до соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними і психічними порушеннями (с. 148).

Суголосні з думкою дисертантки про те, що важливою складовою трудової терапії є навчання навичок самообслуговування, яке розглядається нею як один із найбільш ранніх і доступних методів формування та підтримки самостійності осіб із психічними порушеннями, незалежно від ступеня їх функціональних обмежень.

Цінними у проведеному Мороз Т. М. дослідженні є запропоновані нею основні культурно-дозвілєві інтереси отримувачів соціальної послуги, серед яких варто виділити такі як дотримання релігійних традицій, прослуховування нескладних музичних творів, спілкування з іншими мешканцями, читання тощо. Заслуговує на увагу розроблена дисертанткою Таблиця 3.4., в якій представлено види культурно-дозвілєвої діяльності осіб з психічними та інтелектуальними розладами та їх вплив на стан отримувачів соціальної послуги.

Також заслуговують на увагу розроблені дисертанткою рекомендації щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в умовах реформування закладів соціального захисту.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Фактичний матеріал, теоретичні положення та висновки здійсненні дисертанткою можуть бути використані для подальших наукових досліджень у соціальній сфері. Матеріали дисертаційної роботи, її зміст та висновки допоможуть об'єктивно підійти до розв'язання сучасних проблем пов'язаних з соціальною реабілітацією осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного

інтернату, а також при виданні навчально-методичних посібників, підручників, розроблених курсів лекцій з соціальної роботи у процесі фахової підготовки здобувачів зі спеціальності 231 Соціальна робота та впровадженні інноваційних тренінгових програм.

Одержані дисертанткою результати можуть бути використані під час проведені лекційних та практичних завдань в університетах зі спеціальності 231 Соціальна робота, пов'язаних з соціальною реабілітацією осіб з інвалідністю, а також знайдуть застосування в системі соціального обслуговування людей з інвалідністю у практичній діяльності закладів соціальної сфери.

Повнота викладу основних результатів дослідження.

Результати дисертаційного дослідження викладено у 9 наукових публікаціях авторки, серед яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України та 5 – апробаційного характеру. В опублікованих працях дисертантки відображено результати кожного з розділів дисертації.

Ознайомлення зі змістом публікацій Мороз Т. М. засвідчує наявність повного висвітлення нею результатів дисертаційного дослідження.

Зміст дисертаційного дослідження, обсяг та кількість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, що стосуються публікацій основного змісту дисертаційного дослідження. У наукових публікаціях презентовано основні положення дисертації, які містять наукову новизну, практичне значення та винесені на захист результати. Наукові доробки дисертантки пройшли незалежну апробацію на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Оцінюючи у цілому позитивно наукове та практичне значення отриманих Мороз Тетяною Михайлівною результатів дослідження, відзначимо однак окремі дискусійні питання та висловимо зауваження та побажання щодо змісту дисертаційної роботи:

1. На основі здійсненого авторкою аналізу стану дослідженості наукової проблеми варто було б наголосити, які саме аспекти соціальної

реабілітації осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату є актуальними для сьогодення, особливо в умовах війни.

2. Наукові результати дисертаційної роботи стануть вагомим результатом для підготовки монографії з теми проведеного дослідження.

Зазначимо, що висловлені пропозиції та зауваження є рекомендаційними і тому не впливають на позитивне враження та позитивну оцінку в цілому дисертаційної роботи Мороз Тетяни Михайлівни, а також не знижують її цінності. Результати дослідження знайдуть застосування в системі соціального обслуговування людей з інвалідністю, а також у практичній діяльності закладів соціальної сфери.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова викладу змісту дисертаційної роботи логічна. Матеріали дисертаційної роботи структуровано в таблицях, що значно полегшує сприйняття змісту матеріалу.

У тексті дисертаційної роботи відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

У дисертаційному дослідженні Мороз Тетяни Михайлівни «Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату» не виявлено порушень академічної доброчесності, що підтверджується наданням достовірної інформації про результати власних досліджень та джерел інформації. У дисертації містяться посилання на джерельну базу, використану при написанні дисертаційного дослідження, яка відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності
231 Соціальна робота.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами), а її авторка Мороз Тетяна Михайлівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Рецензент –
професорка кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та консультування
Уманського національного університету,
докторка педагогічних наук, професорка

Тетяна КОЧУБЕЙ